

Ovidijeva prva heroida

Preveo i priredio Neven Jovanović

Ovidijev *fan fiction*

Danas bismo to zvali *fan fiction*. Tada, oko 20. godine prije Krista, mora da je bilo vrlo zabavno biti mlad, dobrostojeći Rimljanin. Rimskom je Carstvu napokon opet krenulo dobro. Prošlo je cijelo desetljeće od definitivnog konca građanskih ratova; o svim dosadnim stvarima kao što je vođenje države mislio je nadahnuti vladar, na čelu male vojske anonimnih, ali pametnih robova-administratora; slični su pametni robovi vodili poslove golemih privatnih imanja. Tako se zlatna rimska mladež, kojoj su ta imanja nominalno pripadala, konačno mogla relaksirano posvetiti onome najzanimljivijem: užicima svake vrste, *lifestyleu*, luksuzu, ljubavnim avanturama, umjetnosti.

Oni iz prethodne generacije, poput Vergilija (koji će umrijeti 19. pr. Kr, radeći na *Eneidi* do posljednjeg časa) i Horacija (koji tih godina objavljuje *Pisma*, stihovani miks kozerija i filozofskih eseja), još su se hrvali s traumama i sablastima građanskog rata, ili s moralističkom obavezom da se živi “odgovorno” i “mudro”. No, oni rođeni nakon atentata na Cezara, oni koji su godine kaosa proveli u dječjoj sobi ili u učionici, ti nisu više pitali ni “gdje si bio na Martovske Ide” ni “kakva to nova država nastaje”. Tim je tadašnjim dvadesetogodišnjacima najvažniji zadatak bio kreativno i elegantno uzeti ono što život pruža.

Za Ovidija, život je pružao bile riječi i strasti.

Mladog su autora, kao i sve pristojne Rimljane, u školi gnjavili grčkom književnošću i retoričkim vježbama; svi su morali čitati Homera, svi su morali sastavljati efektne govore na zadanu temu, baš kao što današnji maturanti moraju sastavljati “eseje”. Ali Ovidije je bio lukav. On je znao i od školske zadaće i školske vježbe napraviti nešto u čemu bi cijeli razred guštao poput krda prašćića; profesori su se mrštili, jasno su vidjeli da to nije ono što su plan i program predviđali, da dolazi do ishoda učenja koji se ne uklapaju u kurikulum, ali ništa nisu mogli. Klinci su bili prepametni za njih. I prebrzi.

Prvo su, kao svi tinejdžeri, otkrili seks. Potom su otkrili da je najveća erogena zona - mozak.

Praktički istog trena, Ovidiju je sinulo da ono čemu ih uče u školi - kako riječima izazvati jake

reakcije - može poslužiti i za izazivanje *erotskih* reakcija. Onda je, po uzoru na Grke, i na Tibula i Propercija, sastavio zbirku provokativnih pjesama o ljubavnim avanturama mladog Rimljana; za razliku od Grka i Propercija, nije zazirao od pikanterija i skandaloznih tema kao što su prevara i abortus, u strastvenu je poeziju znao preobraziti čak i banalnosti poput loše frizure ili uginule papige-ljubimice.

U isto vrijeme (tako je brza bila ta generacija), palo mu je na pamet nešto još bolje. Ono što danas zovu *fan fiction*.

Definicija kaže da je *fan fiction* pripovijedanje o likovima ili situacijama nekog fikcionalnog djela, ali iz pera obožavatelja tog djela, a ne samog autora; ranija su razdoblja takva djela zvala *pastišima*. Pišući svoje *pastiše*, Ovidije nije posegnuo za djelom jednog autora, već za čitavim tuđim *svemirom*, za prostorom imaginacije tuđe kulture. Ta je kultura bila, naravno, grčka; radilo se o kompliciranom svemiru isprepletenih priča koje danas nazivamo "grčkim mitovima". Iz toga je svemira Ovidije probrao ljubavne priče - takve ljubavne priče u koje su se mogla ukomponirati pisma, ma koliko neočekivana bila - i napisao zbirku stihovanih poslanica u prvom licu ženskog roda, kao da ih pišu junakinje tih ljubavnih priča. Zato se zbirka zove *Heroides*, "Junakinje" (nekad i "Pisma junakinja").

Za prvo mjesto u zbirci, pak, Ovidije je rezervirao pravi pravcati, najčišći mogući *fan fiction* komad. Ondje se nadovezao na onoga od kojeg grčka književnost i kultura počinju, na onoga kojeg bi prvo servirali svakome tko kreće u školu, nekad u grčkom izvorniku, nekad u latinskom prijevodu: na (već spomenutog) Homera. Prva Ovidijeva heroida pismo je koje Penelopa piše Odiseju. Za glavnu junakinju, u času pisanja, radi se o samo još jednoj od mnogih poruka koje, čekajući, upućuje svome izgubljenom suprugu, ne znajući hoće li ijednu ikad dobiti (u antičkom svijetu, gdje se putuje rijetko i uz velik napor, nema poštanske službe; pisma za Odiseja Penelopa je davala svakome tko je bio na proputovanju na Itaci, nadajući se da bi netko takav mogao negdje susresti i adresata pisma). Ali zapravo, kao što znaju kulturni i rafinirani čitaoci - kao što zna Ovidijevo društvo, njegova ekipa - Penelopino pismo *nije* bilo koje.

Ovidije je pažljivo proučio fabulu *Odiseje* - onakve kakvu su je, kao Homerovo djelo, radili u školi, kakvu su tesali, učili napamet, odgovarali - i uočio najdramatičniji mogući moment za Penelopino pismo. U času kada Penelopa piše, upozoravaju nas današnje filolozi D. F. Kennedy i Alessandro Barchiesi, *Odisej je već na Itaci* - on je čak *u istoj kući* u kojoj i Penelopa, u vlastitom kraljevskom dvoru. Ubrzo nakon pisanja pisma Penelopa i Odisej će se susresti, ali Penelopa neće prepoznati svoga muža, jer ga je Atena preobrazila u starog prosjaka; prepoznat će ga, u glasovitim prizorima,

tek njegov stari lovački pas i stara dadilja kad mu, po Penelopinu nalogu, bude prala noge.

Kako bismo uvidjeli da se radi o tom trenutku, i ni jednom drugom, Ovidije je u Penelopino pismo upleo niz suptilnih indicija. Razmišljanje o tim indicijama, pak - ili, možda vjerojatnije u naše doba, novo listanje *Odiseje* u potrazi za njima - izaziva, gotovo kao nusprodukt, i spoznaju koliko je Ovidijeva Penelopa drugačija od Homerove; koliko je ona *moderna*. Mada se narativno savršeno uklapa u Homerov svijet.

Daljnje razmišljanje o prvoj Ovidijevoj heroidi nemoguće je ako pjesmu ne pročitamo. Tu pak, u malome svemiru hrvatskoga jezika i kulture dvadeset prvog stoljeća, nailazimo na novi skup problema. Kako čitati Ovidija? Vrijeme u kojem je svatko s pristojnim gimnazijskim obrazovanjem mogao posegnuti za Homerom ili Ovidijem u originalu (makar uz pomoć, recimo, paralelnog prijevoda), vrijeme u kojem su gimnazijski obrazovani ljudi to i *činili* - to je vrijeme, čini se, iza nas, poput vremena samih Ovidija i Homera. Da bismo danas čitali Ovidija, trebamo ga čitati na hrvatskom. Ali na kojem, na kakvom hrvatskom? Stariji prepjevi, poput Maretićeva Ovidija iz 1907. (bez *Heroida*), više govore o vlastitom vremenu i vlastitim interesima nego o Ovidiju. Moderniji Ladanov pokušaj proznog prijevoda iz 1973. (opet bez *Heroida*) sveo je poeziju na banalnost.

Kao prilog i poticaj za raspravu o čitanju i prevođenju Ovidija, donosimo prvu heroidu u novom hrvatskom prijevodu; niti u prozi, niti u "prijevodnom elegijskom distihu", već u slobodnoj varijaciji jednog od brojem slogova najdužih stihova hrvatske književne tradicije, stiha bugarštice. Prevedeći danas rijetko upotrebljavanim, neuobičajenim, ali tradicionalno vrlo starim stihom, uz razmjerno moderan odabir riječi, nadamo se ostvariti skroman odjek Ovidijeva razigranog poetskog stapanja sedam stoljeća starije fabule s formom i duhom vlastita vremena.

Prijevodu smo dodali komentar koji objašnjava, prvenstveno, kako se i na kojim mjestima prva heroida uklapa u svijet Ilijade i Odiseje.

Penelopa Odiseju

Ovo tvoja Penelopa, Odiseju spori, šalje;
odgovor mi pisati nemoj; dođi odmah sam!
Pala je, rekli su, Troja, svakoj Grkinji mrska;
jesu li Prijam i Troja toliko vrijedili baš?

O, da je barem, kad je kretao brodom u Spartu, 5
preljubnika nesretnoga pokopao bijesan val!
Ne bih sada u krevetu pustom hladna ležala,
žalila se ne bih da mi dani sporo prolaze;
ne bi mi, dok beskrajnu pokušavam noć prevarit,
umarao tkanja teg ruke obudovjele. 10
Strahovanja moja nadnaravne veličine bila su;
Nervozna je ljubav, brižna, strahom je bremenita.
Zamišljala sam juriše krvoločnih Trojanaca;
čuvši ime Hektorovo, uvijek bih probljedila.
Kad su rekli Antiloha da pogubi dušmanin, 15
Antiloh je bio uzrok mog straha i panike;
kad su rekli da Patroklo prerušen je poginuo,
plakala sam jer lukava varka nije uspjela.
Krvlju koplje Sarpedona Tlepolem je ugrijao;
Tlepolema pogibija donijela mi novu brigu. 20
Tako, tkogod iz ahejskog tabora bi nastradao,
srce moje zaljubljeno ledom on bi okovao.
Ali bog je dobar bio prema časnoj ljubavi.
Troja sad je pepeo, suprug živ je ostao.
Grčke vođe kod kuće su, dim se vije sa oltara, 25
domovinskim bogovima prinosi se ratni plijen.
Zahvalno ženice daruju, muževi živi su;
oni opijevaju sudbine svoje, od trojanskih jače.
Pravični se starci dive, djevojke se uzbuđuju,
svaku suprugovu riječ žedno pije vjerna ljuba. 30
Pošto stol je raspreamljen, netko objašnjava bitke
crtajući čitav Pergam od par kapi crnog vina:
“Simoent ovuda teče; sigejska je zemlja ovdje;
tu su bili slavni dvori starog kralja Prijama.
Ahilej na ovom mjestu, ondje bivakirao je Uliks, 35
Hektor je iznakaženi konje preplašio tu.”
Sve je to čuo od starine Nestora, kada te
išao tražiti, sin tvoj, i potom prenio meni.
Čuo je kako su od mača pali Dolon i Rez,

jednom je glave došla laž, drugome predubok san. 40
Nisi se libio – ne misleć, ne misleći na nas! –
prodrijet u trački logor u tajnom noćnom manevru,
svesilne pobiti ljude, potpomognut jednim!
Baš si pazio na sebe i na umu imao me!
Prsa su mi drhtala dok ne čuh da pobjednički 45
vratio si se s konjima tračkim u redove naše.
Ali – što će meni vašim mišicama razrušena
Troja, i sa zemljom srušene njezine zidine,
ako mi je kako mi je bilo dok su stajale,
te bez muža moram biti bez kraja i konca ja? 50
Za druge je Pergam srušen, samo meni još se drži,
dok po njemu naseljenik zaplijenjenim volom ore.
Žito već raste gdje bijaše Troja, i za srpom
vapije plodno tlo, nagnojeno frigijskom krvlju;
zapinju za junačke plitko pokopane kosti 55
plugovi, i trava skriva razvaline kuća.
Tebe, pobjednika, nema, a ja nemam pravo znati
zašto, ni na kojem kraju svijeta surovo se skrivaš!
Tko god da je putujući pristao u našu luku,
nije mogao otići da ga ne pitam o tebi, 60
i da ne preuzme za te, gdje god naišao na te,
listak na kojemu slova moji ispisahu prsti.
Već smo slali u Pil, na polja starine Nestora;
nepouzdana su nam glasine donijeli iz Pila.
Slali smo i u Spartu; ni Sparta istinu ne zna. 65
U kojoj zemlji sad živiš, zadržan toliko dugo?
Da barem još stoje zidine, Apolonovo djelo –
ljutim se već sama na sebe zbog ludih želja! –
ali znala bih gdje ratuješ, bojala se samo rata,
tužaljka bi moja bila glas u velikome zboru. 70
Ne znam čega se bojim, a svega bojim se, luda,
brigama je široko otvoreno mojim polje.
Pogibelji sve na moru i na kopnu svekolike
sumnjičim za uzroke tvojeg dugog izbivanja.

Od tog strepim, ja glupača, a znam dobro kakvi ste vi; 75
zarobiti mogla te i neka ljubav egzotična.

Možda sada pričaš kakvu seljančicu imaš ženu,
kod koje su tanahna samo vlakna vunena.

Nadam se da sam u krivu, da taj grijeh je samo tlapnja,
i da ne bi izbivao da je povratak do tebe! 80

Mene otac Ikarije iz kreveta tjera pustog,
oštrom riječju kritizira moje dugo oklijevanje.

Neka samo kritizira – tvoja sam, i bit ću tvoja;
zauvijek će Penelopa biti žena Uliksova.

Otac se barem lojalnošću mojom, molbama čednim, 85
slomiti daje, pa obuzda malo nasrtljivost svoju.

Ali s Dulihija i Sama, sa Zakinta vrletnoga
na mene se baca banda razmetnih prosaca,
tvojim dvorom gospodare, nitko da ih zaustavi,
razdiru nam utrobu i bogatstvo tvoje sve. 90

Pizandar i Polib, i prokleti onaj Medont,
pohlepne ručetine Eurimaha i Antinoja...

čemu dalje nabrajati? odsutan, ti sve ih hraniš
– o, sramote! – imovinom svojom krvlju stečenom!

Prosjak Ir i Melantije, koji goni ovce klati, 95
posljednja su dva skandala na gomili tvojih šteta.

Nas je troje, borci nismo: supruga bez muške sile,
starac Laert i Telemah koji je još dječak tek.

I ovako umalo ga ubiše mi iz zasjede,
kad se protiv volje sviju spremao na put u Pil. 100

Dajte, molim, bogovi, da sudba ide svojim tokom,
pa da moje, pa da tvoje oči sin nam zatvori!

Uz nas su još govedar i dadilja dugovjeka,
treći s njima vjeran čuvar nečistoga svinjca.

Ali neće moći Laert, jer on za mač više nije, 105
održati u dušmanskome okruženju vlast i posjed;

Telemahu, preživi li, zrelije će doba doći,
sada mu je potrebna pomoć oca njegovog;
ni ja nisam sposobna izbaciti zlotvore.

Dođi najbrže što možeš, zaklone i luko naša! 110
Imaš, neka bog ga čuva, sina; dob mu nježnu
očevim bi iskustvima poučiti trebalo.
Laerta vidi: da bi mu ti zaklopio oči,
odgađa starac svojeg života posljednji dan.
A ja ću sigurno, na rastanku našem još djevojka, 115
da se ovog časa vratiš, izgledati kao starica.

Komentar

5 **Kad je kretao brodom u Spartu** pošto mu je Afroditina obećala najljepšu od svih žena, Menelajevu suprugu Helenu, Paris ju je oteo iz Sparte (Lakedemona); Homer, *Ilijada* 3.

15 **Antiloha** sin Nestora, kralja Pila; jedan od najljepših, najmlađih i najhrabrijih grčkih junaka; ubio ga je Etiopljanin Memnon; *Odiseja* 4.

17 **Patroklo prurušen** Ahilejev prijatelj i ljubavnik u Ahilejevu je oklopu želio pomoći Grcima, ali su ga u borbi porazili Apolon, Euforb i Hektor; *Ilijada* 16.

19 **koplje Sarpedona Tlepolem** kako je Tlepolema, sina Herakla i Astiohe, ubio Sarpedon, sin Zeusa i Laodamije, opisuje Homer u *Ilijadi* 5.

32 **Pergam** utvrda grada Troje, metonimijski i Troja sama.

33 **Simoent... sigejska zemlja** Simoent je rijeka u blizini Troje, pritoka Skamandra; Sigej je ime rta u Troadi, kod Dardanela, sjeverozapadno od Troje, gdje je za Trojanskog rata bio grčki pomorski tabor; ondje se nalazio Ahilejev grob, na koji su hodočastili i Aleksandar Veliki i Cezar.

35 **Uliks** latinsko ime Odiseja, prema etruščanskom *Uluxe*, ili sikulskom Οὐλίξης. Vergilije, koji je na *Eneidi* radio i postupno je objavljivao tijekom deset godina, 29.-19. pr. Kr. – do vremena u kojem Ovidije piše *Heroide* – u *Eneidi* 2, slično ovoj Ovidijevoj skici, ali sa suprotne strane, opisuje Trojance kako, misleći da su Grci otplovili, radoznalo obilaze njihov napušteni tabor (“hic saevus tendebat Achilles”, “ovdje je surovi Ahilej imao svoj šator”, *Eneida* 2, 29) u kojem će naći i golema drvenog konja.

36 **Hektor je iznakaženi** pošto je Ahilej ubio Hektora, privezao ga je za svoja kola, odvuкао u grčki tabor i ondje bacio u prašinu, da ga jedu psi, vukući ga kasnije triput dnevno oko Patroklova groba; *Ilijada* 22 i 24 (no ondje nema detalja o preplašenim konjima).

37 **Sve je to čuo** Telemahov put Nestoru u Pil, da se raspita o Odiseju, opisuje Homer u *Odiseji* 3.

39 **Dolon i Rez** Dolon je trojanski uhoda, sin glasnika Eumeda; ubili su ga Diomed i Odisej, susrevši ga u noćnom prepadu na Trojance; prethodno im je Dolon otkrio gdje je šator tračkog kralja Reza, kojeg su potom također ubili i oteli njegove divne konje; o svemu tome govori *Ilijada* 10, koja se po Dolonu naziva i Δολώνεια.

54 **frigijskom krvlju** Frigija je drugo ime za Troadu, zemlju u Maloj Aziji; Frigijci su, pjesnički, Trojanci. Vergilije u *Georgikama*, objavljenim oko 29. pr. Kr. (desetak godina prije Ovidijevih *Heroida*), zamišlja seljaka koji će na sjeveru Grčke, na poprištima dvaju rimskih građanskih ratova (“Ematija i široka polja Hema dvaput bivaju nagnjena našom krvlju”), orući nalaziti sulice, kacige, kosti: “Zaista, doći će vrijeme kad će u onome kraju seljak, rahleći zemlju grbavim ralom, nalaziti sulice izjedene rđom, ili će teškim plugom zapinjat o kacige prazne, i divit se golemim kostima kad raskopa masovne grobove” (*Georgike* 1, 489–497).

63 **Već smo slali u Pil** *Odiseja* 3, vidi gore.

65 **Slali smo i u Spartu** o Telemahovoj posjeti Menelaju (i Heleni) u Sparti pripovijeda Homer u *Odiseji* 4.

67 **zidine, Apolonovo djelo** dok je Laomedont, Prijamov otac, gradio Troju, služili su mu Apolon i Posejdon, po kazni, jer su se bili pobunili protiv Zeusa. Posejdon je gradio zidine, a Apolon čuvao kraljeva stada na Idi. No, Laomedont im je uskratio nagradu koju im je za usluge bio obećao; *Ilijada* 21.

76 **ljubav egzotična** odmah na početku *Odiseje* saznajemo da je Odisej proveo sedam godina na otoku Ogigiji, kod nimfe Kalipso, koja se zaljubila u njega i obećala mu vječnu mladost i besmrtnost; u *Odiseji* 4 Menelaj Telemahu priopći da je Odisej kod Kalipso, i Telemah o tome izvještava Penelopu u *Odiseji* 17 – ujutro, dan prije Odisejeva konačnog obračuna s proscima.

81 **otac Ikarije** Penelopin je otac iz Sparte; u Akarnaniji je s Polikastom imao, uz Penelopu, još i Alizeja i Leukadija. Kod Homera, u *Odiseji* 2, vođa prosaca, Alkinoj, predlaže Telemahu da pošalje Penelopu natrag Ikariju, kako bi je otac preudao; nešto slično Penelopa spominje Odiseju pretvorenom u prosjaka, prilikom njihova prvog susreta (kada ona još ne zna s kim zapravo razgovara) u *Odiseji* 19, pošto je ispričala o svojim nevoljama s proscima i o varci s tkanjem posmrtnog pokrova za Laerta: “roditelji me silno tjeraju da se ponovo udam” (*Odiseja* 19, 158-159).

87 **S Dulihija** prosce koji su zauzeli Odisejev dvor spominje Homer već na početku *Odiseje*. Penelopa ovdje gotovo da citira stih iz vlastitog razgovora s Odisejem-prosjakom u *Odiseji* 19 (vidi gore): “Δουλιχίῳ τε Σάμῃ τε καὶ ὑλήεντι Ζακύνθῳ”, (prosci su junaci koji vladaju) “Dulihijem, Samom i šumovitim Zakintom” (*Odiseja* 19, 131). Svi su spomenuti otoci u Jonskom moru, u blizini Itake; najbliža je Sama (Cefalenija), zapadni susjed Itake; Dulihij je vjerojatno njoj na istoku (lokacija ovog mjesta je nejasna), Zakint je na jugu.

91 **Pizandar** svi se ovi prosoci i njihovi pomoćnici spominju u *Odiseji*. Antinoj, sin Eupitov, vođa je prosaca i najopasniji među njima. Eurimah je Polibov sin, i od svih prosaca on je najbezobrazniji prema Odiseju preobraženom u prosjaka, u *Odiseji* 18. Pizandar je, uz dvojicu prethodnih, treći od četvorice za koje 18. pjevanje izrijekom navodi da, nakon sukoba Odiseja-prosjaka s prosjakom Irom, donose darove Penelopi, kada ona silazi među prosce i pretvara se da se napokon odlučila preudati. Medont, međutim, nije prosac, već glasnik na Odisejevu dvoru; on u *Odiseji* 4 obavještava Penelopu da prosoci pripremaju zasjedu Telemahu koji se vraća iz Pila i Sparte, a u *Odiseji* 22, pri konačnom obračunu s proscima i njihovim pomagačima, Telemah predlaže ocu da poštedi Medonta, koji se “bacio na tlo pod stolac, oko sebe ovio kožu tek odranog goveda, bježeći od crne smrti” (*Odiseja* 22, 362-363); Odisej poslušava Telemaha.

95 **Prosjak Ir, Melantije** Ir je proždrljivi prosjak s Itake koji proscima služi kao glasnik; u *Odiseji* 18 on pokušava Odiseja, koga, kao prosjaka, smatra suparnikom, istjerati iz Odisejeve kuće; u boksačkom okršaju koji organiziraju prosoci, Odisej porazi Ira. Kozar Melantije u *Odiseji* 17 dovodi stado proscima za večeru, i ruga se svinjaru Eumeju i Odiseju-prosjaku, kad ih sreće na putu u grad, i kasnije, navečer, u Odisejevoj kući. Pošto je Melantije u završnom obračunu, u 22. pjevanju, pokušao proscima donijeti oružje, nakon borbe ga osvjetnici stravično osakate (“izveli su Melantija u dvorište, mjedenom mu oštricom odsjekli nos i uši, spolovilo iščupali i sirovo bacili psima na gozbu, u bijesu mu odrezali i ruke i noge”).

98 **Laert i Telemah** Odisejevi otac i sin.

103 **govedar i dadilja** Odisejevi pomoćnici u obračunu s proscima: govedar je Filetije (prvi se put spominje u *Odiseji* 20), dadilja je Eurikleja, koja će u *Odiseji* 19 gospodara prepoznati po ožiljku, perući mu noge nakon njegova razgovora s Penelopom; vjeran čuvar je svinjar Eumej (vidi gore).

116 **da se ovog časa vratiš** prema kronologiji zbivanja u *Odiseji* i podacima iz Ovidijeve pjesme, Penelopa ovo pismo sastavlja između svoga jutarnjeg razgovora s Telemahom, koji joj javlja što je saznao u Pilu i Sparti, u 17. pjevanju – pritom prorok Teoklimen, koji je došao iz Sparte s Telemahom, najavljuje: “Odisej je već na ovom otoku!” – i prvog susreta s Odisejem preobraženim u prosjaka, u 18. pjevanju, uvečer istog dana, nakon Odisejeva boksačkog meča s Irom, samo jednu noć prije konačnog obračuna s proscima. Pritom, prije no što će Penelopa doći među prosce, kaže Homer, ona je zaspala u naslonjaču, a Atena joj je tada vratila ljepotu i podarila posebnu uzvišenost.